

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יא, תש"כ

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

הגבירים אינם יודעים בושה.
הדאגות הקשות אינן מולידות כל רע.
ההתגרות — הכנה לדבק טוב.
החיים בלי קדושה טהורים יותר.
הכאב החזק נותן לאהבה כל טעמה.
הכעס — כעשן, מכאיב רגע וחולף.
המחשבה האמיתית על הכסף מושכת את הכסף.
הצרות מקשות את הלב.
הרגש נולד בחטא.
יד חמה סימן ללב קר.
כעסם של זקנים אינו שווה פרוטה.
לא תמיד ההתנגדות סימן לאיבה.
לב וראש — ראש עדיף.
לב מרוסק וכואב אינו יכול להאמין.
נמשך כחתול לשמנת.
נקל להיות בעל עצה לזרים, אך בביתו רובץ הכישלון.
עץ תפוח אינו יכול לעשות ברקן.

ד ב ס ד ן

מ ל א ך

א

מאיר בניהו, במחקרו על החבורה של רבי יהודה
חסיד (ספר היובל לשניאור זלמן שזר, "מחקרים ומקורות
לתולדות התנועה השבתאית", ירושלים תש"ך), נוגע גם בעניין

שמו של ר' חיים מלאך ומעיר (עמ' קל"ז, הערה 28), כי בכל המקורות הוא נקרא ר' חיים ב"ר שלמה סתם, ואילו בתעודה משנת תס"ט בפנקס טיקטין, שפרסמה ישראל היילפרן, באה התוספת: "המורגל בפומי דאינשי ר' חיים מלאך"; וכן הוא מזכיר דברי ר' יעקב עמדין, שנקרא בשם זה לפי שהיה מהלך ממקום למקום. בניהו דוחה סברתו האחת של גרשם שלום, כי לפי דברים אלה אין מלאך אלא שיבושו של מהלך, כשם שהוא דוחה סברתו האחרת, כי כך היה שם משפחתו, ואפשר נקרא כך על שום כוחו והתלהבותו כדרשן, ותחת סברות אלה הוא מביא סברתו שלו, כי אין מלאך אלא שליח שהיה מהלך, בשליחות השבתאים, ממקום למקום.

לכאורה פירוש פשוט, ואינו כן. ראשית, הרי היה שם משפחה מלאך בדומה לאַנְגֶל האשכנזי, הפשוט עד עתה, ולאֶנְגֶל הספרדי, הפשוט עד עתה; ולעניין מלאך כשם משפחה אשכנזי — הרי נתקיים עד ימינו, וכבר הבאתי ב"קערת צימוקים" סי' 502, הערות, מה ששמעתי מפי הסופר היידי לייב מלאך, ששם אביו היה זאלצמאן, ושם בעלה הראשון של אמו היה מלאך, וברר לעצמו שם זה ואמר דרך חידוד: הרי זאלץ תרגומו מלח, ונמצא זאלצמאן תרגומו מלאך¹. שנית, אם נאמר, כי חיים מלאך נקרא כן

---

1. וכמותו החידוד שמביא מ"א ויון (חכמה אין חריפות, תרפ"ו, סי' 52) מעשה בבור שפירש "הממליך מלכים ולו המלוכה" = מען זאלצט און מען זאלצט און עס איז נישט געזאלצן [= ממליח

לא כדרך שם משפחה, אלא כדרך כינוי, דין לתפוס הוראת תיבת מלאך, כפי המורגל בפומי דאינשי, כלומר לפי המציאות הלשונית של בני אשכנז, והרי בה תיבת מלאך אין הוראתה המצויה שליח בעלמא. וזאת ראוי היה לבדוק, מה טעם נקרא מי שנקרא מלאך — בין אם נפליג לדור רחוק יותר, כגון מעשה ר' מיכאל המלאך, שנשמתו עלתה לשמים לשאול בעניין ספקותיו, "כי נסגר בחדר שלושה ימים וציווה לבלתי יפתחו החדר, ויציצו אנשי ביתו בין השערים, והנה מושלך גופו כאבן דומם, וישכב כן שלושה ימים מוסגר כמת מוטל על מיטתו ולא זע ולא נד, ולאחר שלושה ימים ויחי ויקם על רגליו ויקראו אותו על ככה רבי מיכאל המלאך" (ספר הקבלה לר' אברהם

מלחים ולא מלוחה]. ולענין מלאך = מלח ראה י"ג "החובלים בחבלים ישתקשקון ויפזזו / השטים אצים ומלחים יחזפו"; והוא על פי ומלאכים יחזזון שבתפילת "ונתנה תוקף". וכן ענין מלך = מלח, וראה ר' ישראל זאמושץ: "ואיש דל ומסכן, הוא יהיה על הסוכן, כי הנה המלחים נועדו בקהל חסידים" ("נזד הרמז", דיהרנפורט תקל"ג, מאמר א פרק ג); וגרשום שלום מפרש "מלחים" — אנשים שפלים, כמו מלחים המשרתים באניות ("ציון" כרך כ, עמוד 75); ונראה בעיניי, כי אפשר כיחן בענין סוכן ומלחים לתפקידים בכלכלה, ו"מלחים" ענינם חוכרי מלח, ורישומם עד עתה בשמות משפחה: זשופניק, סאלניק, זעלצער, זאלצמאן וכדומה. והשחוק "כי הנה המלכים נועדו" (תהלי מח, ה) "כי הנה המלחים נועדו" הוא על דרך: מלכים — [מלאכים] — מלחים.

בן שלמה, מהדורת נייבאזאר, תרמ"ח. עמ' 105); בין נסתפק
 בדור קרוב יותר, כגון ר' אברהם המלאך, שנקרא כן על שום
 מעלתו בפרישות ובעבודה, שלא בגדר כוח אדם (והעירני א"ש
 שטיין על נוסח לעניין מהרי"ל דיסקין, שהיה מכונה דער מלאך).
 ואם כי כאן וכאן הכינוי בא בה"א הידיעה, הרי ספק, אם
 חסרונה עושה את המלאך שליח סתם, וביותר, אם לפנינו
 כינוי בפי העם. אולם אם לפי העם, כלומר דרכו בלשון,
 הרי גם אם ידע את המקורות, שעל פיהם אין מלאך אלא
 שליח, היה אדוק בדיבורו בהבחנה ברורה ביניהם; ואפילו
 מלאך ושרף ושליח נתלכדו לו לבעל ההגדה כלשונות
 נרדפים, הרי אומר ההגדה נתבדלו לו ללשונות נפרדים.
 אלא שאין להתעלם מהתלכדות אחרת, והיא שרבוּבה
 של תיבת מהלך לתוך תיבת מלאך, עד שנתחלפו זו בזו.
 אמת, ש"י עגנון משמר מסורת של תיבת מהלך, וראה
 בסיפורו על ר' משה מבקש ("הארץ", ערב פסח תש"ך):
 "גברתן אחד יהודי היה, פרץ מהלך שמו, שהיה מוליך
 ומביא איגרות ממקום למקום — האורח שכל חכמתו
 תלויה ברגליו, כשם ששמו העיד עליו שנקרא פרץ מהלך,
 כלומר הולך ממקום למקום ומוליך ומביא איגרות" — אך
 דין שנוכח, כי אם להגייה בפי העם, וביותר בגלילות או
 בסוגי אדם המבליעים את הה"א, הרי אין הבדל בין מהלך
 ומלאך. ואמנם א"מ דיק, בסיפור שעלילתו בתקופה של חבלי
 ת"ח, בימי רבנותו של הט"ז באוליק, מתאר טיפוס של שליח
 כזה לאמור: "דיא סוחרים פון דיזע מדינה פלעגין צוא
 האבין נור געוויססע פוס גייער, ערליכע גיזונטע מענטשין

וואש מען האט זייא גירופין שלוחים מיוחדים, וואש דורך זייא פלעגין זייא צו שיקין זייערע קויף מאנעשע בריף איינער צוא דעם אנדערין אונ געלט. — — — דיזע שלוחים ווארין שטארקע גייער, און פלעגין צוא ערפילין זייער שליחות זייער ריכטיג אונ פינקטליך. אונ אזו אשלוח וואר דאן אין דער שטאט אליק וואש איז אין וואליניען. מען האט אים גירופין ר' משה מלאך. ער וואר באקאנט אין אלע ארומיקע שטעט אונ וואר דארט זייער קוריער" 2 ("דער סיום התורה", ווילנא, תרכ"ט, עמ' 4).

כמאלינו אנו רואים, כיצד עניין שליח ועניין הולך רגל (פוסגייער) ומהלך (גייער) נתלכדו כדי מלאך. הלכך בין פירושו של ר' יעקב עמדין יפה לעניין כינויו של ר' חיים מלאך בין אינו יפה לו, הרי השימוש מהלך = מלאך לא בדוי הוא לו, ובכל המשוער ידעו ממסורתה החיה של לשון הדיבור.

---

2. פירוש: הסותרים במדינה ההיא היו להם אך הולכי רגל מסוימים, אנשים כשרים ובריאים שלוחים מיוחדים, שעל ידם היו שלוחים איגרות מסחר זה לזה ומעות; שלוחים אלה היו כהלכים חזקים, והיו ממלאים שליחותם כהלכה ובדייקנות, ושליח כזה, זיה או בעיר אוליק אשר בוהלין, הוא נקרא ר' משה מלאך, והיה ידוע בערי הסביבה והיה הרץ שלהם.

המבקש לחקור באותו שימוש, ספק אם ימצאנו
 ביידיש החיה של ימינו במובן שלפנינו. שכן הגיית מְהֵלֶךְ
 נופלת בה על תיבת מְהֵלֶךְ (א מְהֵלֶךְ פִּיּוֹן א גוטע פֶּאַר
 שעה = מְהֵלֶךְ כמה וכמה שעות), וספק אם ימצא קישור
 בינה ובין מקורה שבמקרא, שבה הצורה הזאת בת־יחידה,
 וגם עתה דרך משל: "ובא כְּמֵהֵלֶךְ ראשך ומחסורך כאיש
 מגן" (משלי ו, יא), וכנודע עניינה ופירושה קשים, והמבקרים
 דורשים מְהֵלֶךְ = מלאך, וראה קיטל־קאהלה, הקוראים, בסיוע
 היווני כמלאך רע (כמהלך רע). אבל אבותינו לא ידעו על כך,
 וממילא לא היו עשויים להסתייע בכך. וכן המבקרים
 דורשים: מהלך = מחזור על הפתחים, מחזור על פני המדינה,
 ואפילו שודד (בסיוע הערבית ובסימוך לתהלים צא, ה
 והקבלתו: "מדַבֵּר באופל יהלך מקטב ישוד צהרים", והוא
 מתבטל בתיקונו של רצ"פ חיות: ישוט, בדרך ההקבלה:
 "משוט בארץ ומהתהלך בה", ודבר וקטב שכנים נאים לשטן).
 אבל אבותינו לא ידעו גם על כך. ואם לבדוק בתרגומים,
 הרי ר' יקותיאל בליץ מתרגם: כמהלך = אליש איין ריין
 האפטיגיר; ור' יוסף ויצנהוויז יתרגם: כמהלך = וויא איין
 וואנדירש מאן; לאמור: ראשון מדבר על איש מסעות,
 ואחרון על איש נדודים, ואך יהואש הוא המתרגם: כמהלך =
 וויא א גיי־חיל, כלומר כחיל רגלים. אולם אם כי אבותינו לא
 ידעו עניין מהלך = מחזור על הפתחים או שודד, ועניין מהלך
 = גיער, הרי מצויים, ובייחוד ברוטוּלש, ביטויים, שעניינם
 ורוחם כך, וזיגמונד וולף במילונו (מאנהיים 1956) מביא

Medine-Geher, שמובנו רוכל וכן גנב המחזר על פני הכתרים;
 וכן מביא לשון Medinegeier ואך-Medine-Halchener.
 ולעניין פושט-יד — מן הראוי להתעורר על זימון בינו
 ובין מלאך בפתגמי יידיש-מערבית, וכן אברהם טנדלאו
 באסופתו סי' 239: Sein Malech ist Kein Gascht, פירוש:
 המלאך שלו אינו אורח, כלומר פושט-יד; וניגודו סי' 529:
 Sein Malech is e Gascht, פירוש: המלאך שלו הוא אורח, כלומר
 פושט-יד. ומשמעו של מלאך — מזל (וראה מאמרם בעניין
 מזל המכה על כל עשב ועשב). ופתגמים אלה מצויים גם
 ביידיש הולאנדית, וראה באסופתו של ה' באהם (Jerosche,
 1959, סי' 567 ו-568).

ג

ולעניין ההבלעה מהלך = מלאך ראוי לבאר אפשרותה
 על פי דוגמה מיוחדת, והוא מעשה ממחזז ילדותי, והיה
 פשוט בכמה גלילות: מתחפשי פורים, ועיקרם ילדים כינוים
 היה א לעבעלע, א לעבערל או: א פורים-מלאך, כינוי ראשון
 על פי צמד החרוזים הפותח פזמון אחד: "לעבן זאל דער
 הער פון דעם הויז" [= יחי האדון מן הבית הזה], וכינוי
 אחרון על פי צמד החרוזים הפותח פזמון אחר: "א גוטן
 פורים מלאך, וואו איך גיי פאל איך" (פורים טוב מלאך,
 באשר אלך אפול). אין צריך לומר, כי מלאך זה מצווח
 דרשני, אבל באמת אינו מלאך כל עיקר, שכן יסודו:
 א גוטן פורים אל איך [all euch =] בהגיה דרומית: א גוטן
 פורים אל אך, כלומר: פורים טוב לכולכם, והיא
 פתיחה מצויה בשירי-ברכה גרמניים; נמצאת אות אחרונה

של תיבת פורים מצטרפת לשתי המלים שלאחריה שנתלכדו כאחת, אל איך, ונברא מלאך. והוא הדין בנוסחה אחרת של אותו פזמון: א לחיים מלאך, שדיוקו: א לחיים אַל איך [= ברכת לחיים לכולכם], ויש בו כאותו זימון של מ"ם סופית ומ"ם תחילית כדרך הנדון לנו, הוא ר' חיים מלאך³.
 ודרכה של המטאנליזה, שהיא מזמנת לנו דוגמאות כאלה לרוב, ולא בלבד לעניין מלאך, אלא גם לעניין חיים. לעניין מלאך ראה הפתגם הנודע: אז מ'רעדט פונעם מלאך, קומט דער גלח [= כשמדברים על המלאך, בא הגלח], שכבר נעשה הניסוי, עוד מעל עמודי "המצפה", לבארו על דרך שלשולו מאמירה גרמנית: Spricht man vom Leu[cb],

3. ולדרך הליכוד של שתי המי"מין ראה בייחוד את אהרן צייטלין (בפואימה החזיונית שלו "בין האש והישע") — אגב, בה עשה לו למלאך פועל: "את הנוך מי ממלאך" (עמ' 85) — וכן: אַדמֶשִׁיחַ (עמ' 219) כלומר: אדם־משיח, וכן: עֲמֶשִׁיחַ (עמ' 222), כלומר: עס־משיח; והוא הדין באות רי"ש: חֲמֶרוּחַ (עמ' 203); ואף בהבלעת אותיות שאינן נהגות כביכול: אַזְנִין (עמ' 59) כלומר: אוזן־עין; ואפילו ושומעה ומבטת — ושומֶבֶטַת, להגדיר תפיסה ממנה־ובה בשני החושים. ולענייננו הרי דוגמה של אליעזר בניועץ: "ירד בלאט מלאך, נשא וַיֵּלֶוּ את / נפשך ברה לעבר חֲלוֹמוֹת" ("ראות רוח", עמ' 26), כלומר: חלום־מחז. ודוגמה פיקאנטית מפי עוללים: מעשה בתינוקת בחיפה, שאביה היה משתעשע עמה, והייתה אמה מוכיחתו: לָא זי אַפּ [=הרפה ממנה], ושיערה התינוקת כחנתה ואמרה כן זי אַפּ.

[= מדברים על הלבאי, הוא בא מיד], *kommt er gleich*
 אך ביאור זה סובל ערעור כפול. ראשית, הנוסח השגור של
 הפתגם אין עניינו לביא, שאינו מצוי במקומות שימוש,
 אלא בעיקר חמור, שהיה מצוי בהם לפני, וזאב, המצוי
 בהם גם עתה. ואמנם שגורה האמירה הגרמנית:
 Wenn man den Esel nennt, kommt er gerennt
 [= כשמזכירים את
 החמור, הוא בא במרוצה] או האמירה הפולנית:
 O wilku mowa, a wilk tu
 [= על הזאב ידובר, והזאב הנה
 הוא], והמשכילים הסתייעו באמירה הרומית: *Lupus in fabula*
 שיסודו בטרַנְטִיוֹס, ועניינו קריאה בהופיע פתאום מי שידובר
 בו באותו מעמד⁴. שנית, המלאך בנוסחת יידיש הוא כנראה
 מגופו של הפתגם, וסימנך הנוסח האנגלי שלו:
 Speaking of angels one often sees their wings
 [= בהיות המדובר
 על מלאכים יראו פעמים הרבה כנפיהם], ושאלת גלגולו של
 הנוסח הזה שאלה⁵. אבל אפילו נאמר, כי ביאור ההחלפה של
 אריה למלאך, ומהירותו — לגלח, אינו אלא דרוש, הרי
 שיטת הביאור, המשערת מטאנאליזה, יש לה על מה שתסמוך.
 ולעניין הפתגם שלנו, הרי חריזתו: מלאך — גלח.

4. יראה בזה ג' ביכמן באסופתו בערכו וכן ג' אלקושי באסופתו,

סי' 937 המביא מדברי פלאוטוס: *Eccum tibi lupus in sermone*

[= הרי לך הזאב שעליו מדובר], ודמיונו בערבית, לפי אסופת יצחק

יהודה: בדברך על הזאב, הנה הזאב בפתח.

5. ובאסופת ישראל כהן סי' 50 מביא נוסחה גרמנית, המחליפה

מלאך בשטן, ואילו נוסחת יידיש מצפפת את הניגודים.

העמידה ולדות כמותה⁶, וכבר הבאתי ב"קערת צימוקים" סי'
861, משמו של אבי מורי: צא וראה, מה בין יהודי מזרח
ליהודי מערב; ראשונים — רבניהם מתקיים בהם / "מאן
מלכי—רבנן"; אחרונים — רבניהם מתקיים בהם "מאן
גלחי — רבנן". בדרך שמן הפתגם לחילופו נעשו המלאכים

---

6. וראה חולף מרקור ("די חעלט איז כעלעם", בואנוס איירס
תש"ך), החורו, מכאן: "אים סטראַשן מיט גיהנום האָט געהאַלפן אויך
דער גלח: / דאס שלעפל איז א טייחול, כאָטש דו האַלטסט זי פאר
א מלאך" (עמ' 93), כלומר: ילהפחידו בגיהנום סייע לו גם הכומר:
היצאנית הזאת היא שדה, אף כי אתה רואה אותה מלאך; ומכאן:
"חען פלוצים האָט ער טריט דערהערט פון ערגיץ א מהלך / זיך
אומגעקוקט און פון דער חייט האָט ער דערוען דם גלח (עמ' 103),
כלומר: ופתאום שמע פסיעות אי־שם ממרחק, הביט לאחור ומרחוק
הבחין בכומר; וכן: "קריק אַהיים האָט אים געבראַכט די טויב פון
אַ מהלך / די טויב איז גאַר קיין טויב ניט, די טויב איז גאַר אַ מלאך
(עמ' 126), כלומר: הביתה השיבתו יונה ממרחק, היונה לא הייתה
יונה כלל, היונה הייתה מלאך. וראה שימוש בקו האקטואליה — איציק
מאנגר בעניין רודולוף הס, מפקד מחנה ההשמדה באושויץ: "זיין
פאַטר האָט געוואָלט, ער זאָל חערן אַ קאַטוילישער גלח, אָבער דער
גורל האָט עס געוואָלט, אז אָנשטאַט אַ גלח זאָל ער חערן אַ מלאך,
אַ מלאך־המוות פון מיליאָנען" ("דער חעקער", 1 ביוני 1960), כלומר:
אביו רצה שיהיה כומר קתולי, אבל הגורל רצה, כי תחת היותו כומר
יהיה מלאך, מלאך המחת של מיליונים. ובעיר מולדתי הייתה גרסה
לוקאַלית: אַז מ'רעדט פונעם גלח קומט דאר דאָקטאָר קאַלאַט—טיפוס מיוחה,

— מלכים, ברוח הפתגם הנודע: "מלאכה — מלוכה".
 ולעניין מלאך — מלך דין לזכור, שסמיכותם קדומה: "חזית
 איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב" (משלי כב, כט):
 ואף חליפתם קדומה, וראה המובא במדרש קהלת בעניין ר'
 חנינא בן דוסא, שהקב"ה זימן לו חמישה מלאכים בדמות
 בני אדם להעלות אבנו לירושלים: "ביקש ליתן להם שכרם
 ולא מצאם, נכנס ללשכת הגזית ושאל בשבילם. אמרו לו
 דומה שמלאכי השרת העלו לך אבנך לירושלים, וקראו עליו
 המקרא הזה: חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב.
 אל תקרא מלכים אלא מלאכים". וראה גם ערך מלך — מלאך
 אצל יחזקאל קוטשר, הלשון והרקע הלשוני של מגילת
 ישעיהו וכו', תשי"ט, עמ' 194, סי' 120.⁷

ותיארתי בספרי "מחוז הילדות", וכן הייתה מצויה נוסחה גרמנית של
 הפתגם, המצאה של איזה ממשכילי העיר לאמור: Spricht man vom Engel,
 kommt der Bengel. וגלח שימש חרוזי ילדים וכן עניין הפרשיות:
 "שמות וארא / בוא בשלח / יתרו גלח / משפטים תרומה /
 יענטע די קרומע, וכו'; או שעשועי־תרגום: "סוס איז א וואַלאַך
 כומר איז א גלח" וכדומה. ולעניין החריזה שלנו ראה האמירה: "מיט
 גלחות [= גאלכעס] קומט מען צום מלכות". ועיקר הוראתה, כי
 בכוחה של הלאטינית מגיעים לרשות, אבל לימים נשתנה טעמה,
 דהיינו בכוח השמד מגיעים לכהונה רמה.

7. ויש גם מלאך הצריך ביאור, וכן ידוע ומובן הביטוי הנאמר
 במי שמוחו ולבו בעליונים: "ער כאפט מלאכים" [= הוא חוטף
 מלאכים], אבל מה עניין הביטוי, ששמעתיו מפי המשורר אפרים

ולענין חיים אזכיר מה שמביא ש"י עגנון בענין בית הקברות בקהילתו: "ומשם יבואו אל פאתי השדה אשר שם הקבר הראשון בחלקת השדה ההיא. שם טמון האורח ר' חיים, אשר עבר דרך העיר ויאמר מי יתן קברי במקום הזה — ויקברוהו בשדה הקברות ויציבו מצבה על קברו ויחרתו על קבר האיש אורח חיים" ("חופת דודים", פרק ד'). לאמור, אורח נעשה אורח (וביידיש שניהם הגייתם "אורח אורח")⁸. דוגמה זו היא לי בית-אחיוה לביאורה של אגדה, המתארת את ר' חיים עטר בחינת ננס, שנתגלגל אל בין ענקים, והביאור הוא בסיועה של מטאנליזה — כבר ביאר גרשם שלום בענין המקורות של אגדת גדיאל התינוק ("לעגנון ש"י"), כי מקור-ראשית הוא ספר אורח חיים, ולסברתי נתקיים זכר הספר בעם ונדרש לו כמאליו: אורח חיים = אור החיים, וממילא נעשה ר' חיים בן עטר מועמד לרשת תפקידו של אותו תינוק.

נחזור לענין מהלך, שהוא בפי העם כענין גייער, ושימש כהגדרה למיני עלובים, שפרנסתם על הליכה כגון דארפסגייער [= מהלך בכפרים] וכדומה, אך בא על כבודו בדור אחרון, שנעשה סמל גדול בשירת מנחם בוריישא, ששמה

אורבך, יליד בלצי בבסרביה: "מיגייט כאפן דעם מלאך", כהגדרה למנהג להשכים לבית התפילה למחרת יום הכיפורים, וצריך עיון.
 8. וראה שלמה יעקבזון, הנוהג הגייה עממית זו בשירו: "טוב לי בור או חור, אך בעל באהלי / מבית מרוח וכאורח גורלי"
 (שירי שלמה", 1865, עמ' 6).

„דער גייער“ (ניו־יורק, 1943), וכבר נקלט כשם דבר⁹, והבא לתרגם את הפואימה הזאת, דין שיקראנה, לא כפי שפורסם כמה פעמים „ההֶלֶךְ“, אלא בפירוש „הַמְהַלֵּךְ“, שהרי המשורר מקדים לשירתו דברי ר' שניאור זלמן מלאדי: „הנה ידוע ליודעים טעמא דקרא מאי דכתיב כי שבע יפול צדיק וקם, ובפרט שֶהָאָדָם נקרא מהלך ולא עומד וצריך לילך ממדרגה למדרגה“.

וכדי לחזור באחרונה לר' חיים מלאך נעיר לעניין הנוטריקון שלו: הרחם, כי ככל המשוער ניתן בו טעם לפגם על דרך הקריאה הֶרָחַם, ואולי גם בחיבור למה שמובא על סופו של אותו עוף כמבשר המשיח ונתגלה בדאי (חולין סג.), שכנודע אפשר לסדר ביבר שלם מכינויי הגנאי, שניתנו לכת השבתאים וגרוריהם, אבל חובה להזהיר מפני התרגום רחם — גייער ומפני כפל הדרוש Geier [=רחם], Geher [=מהלך], שכן תרגום זה הוא, אמנם, נכון, אבל אינו במסורת התרגום שלנו הנוהגת „רחם — אגליאשטיר“, ואין להקדים את המאוחר.

---

9. וראה, למשל, יעקב גלאטשטיין: „ניין, נישט פֶאַרקאַלטנטע בעל תשובה'ס / זיינין מיר / נאר ליכטיקע גייערס אויף הייסע העגן“ (אידישער קעמפער, 18 במארס 1960), כלומר: לא בעלי־תשובה משוחנים אנו, כי אם מהלכים אורים בדרכים לווהטות.